

ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXVII/1-4

БЕОГРАД
2006

Јелица Стојановић, Драга Бојовић, *Српски језик између истине и обмане*, (Социо)лингвистичка анализа стања у Црној Гори, Јасен, Београд, 2006, 161 стр.

У књизи са наведеним провокативним насловом ауторке Јелица Стојановић, доцент Филозофског факултета у Никшићу, и Драга Бојовић, асистент истог факултета, представиле су хронологију најновијих догађања у вези са судбином српског језика у Црној Гори. Ово сведочанство из прве руке може се перципирати као извештавање са „прве линије фронта“, на коме су се „добровољно“ нашле и његове ауторке. Оне су заједно са многим учесницима србистичке струке и лингвистичке науке, истина, од актера догађаја неп(р)озвано, устале у одбрану српског језика и његовог имена, чији је опстанак у Црној Гори доведен у питање у политичком и политикантском пројекту представника државне власти, њених највиших просветних и квазинаучних институција. Ове последње, квазинаучне институције, како нам књига сведочи, немају упориште ни у ЦАНУ, ни у легитимним високообразовним установама, него су формиране на иницијативу амбициозних појединаца и самозваних научних прегалаца, а уз материјалну, медијску и сваку другу подршку врховних представника власти новонастале црногорске државе. Није изостала ни здушна подршка политички настројених колега из окружења, неких хрватских лингвиста и лингвиста из Босанске Федерације, међу којима има и у науци и у политици познатих имена, као што су: Д. Брозовић, И. Прањковић и Ј. Силић.

Српски језик, уз цркву, како сазнајемо из ове публикације, постао је веома важно средство политичким моћницима у Црној Гори у постизању и утемељивању државне независности, и сопствене устоличености. Тако су по њиховом науку и ове две најважније карике у духовном и културном бићу црногорског народа, морале добити одредницу „црногорски“, иако се за овакво одређивање, како се у књизи истиче, нису могли наћи аргументи ни у традицији ни у духовној/културној ни државничкој историји Црне Горе.

Књига *Српски језик између истине и обмане* управо показује, на који начин и уз које аргументе се овај неосновани науку у случају српског језика спроводио у Црној Гори. Сачињена у виду зборника радова, досада већ публикованих у часописима и гласилима, чији први и

завршни део потписује Јелица Стојановић, а други део Драга Бојовић,¹ ова књига, поред сведочанства и постављених питања, нуди и ваљане стручне и научне аргументе о неодрживости и погубности једног оваквог, у друштвеној и научној пракси непознатог, политичког галиматјаса. И питањима и аргументима ауторке стручно и научно проблематизују начине вођења и спровођења (језичке) политике или политике на рачун језика, позивајући се на домаћу и страну релевантну лингвистичку литературу. Казивање ауторки прожето је и емотивним набојем, којим се преноси узаврела атмосфера у којој је народ једне државе збуњен и паралисан подухватом прекрајања језичке реалности не само у јавној и службеној сфери, него и наставно-образовној, на чије се традиционалне темеље најпре сручила пошаст ове политичке непромишљености и једноумља.

Значај ове публикације видим и у томе што она представља и анализу актуелних дешавања у вези са питањем статуса и имена српског језика у Црној Гори, па се може читати и као поучно штиво о великом ризику непромишљених политичких експеримената у сфери језика и културе, као и о начинима како такав ризик избећи у преломним друштвено-историјским ситуацијама. Аутентично сведочење чини ову публикацију важном и за историографију актуелног периода у коме је развој српског језика, а с њим у вези и развој традиционалне културе и духовности, у Црној Гори доведен у питање.

Проблематизовање ове теме у Црној Гори, како се у предговору књиге истиче нема никаквог лингвистичког утемељења, па ни оних других нелингвистичких разлога: конфесионалних, националних, традицијских, који би, упркос лингвистичкој реалности, могли утицати на даљу разградњу српског језика. Тако збивања око језика у Црној Гори, представљају случај без преседана, чак и када се упореде са збивањима у другим заједницама у окружењу, у Хрватској и Босни и Херцеговини, код којих су ови други, нелингвистички разлози одиграли значајну улогу у разградњи заједничког српскохрватског језика и у стварању нових језичких ентитета, хрватског и босанског/бошњачког језика. Црна Гора осим политичких разлога и великих амбиција владајуће елите, никакве друге разлоге није имала да питање статуса и имена српског језика проблематизује и решава на погубан и непримерен начин, изазивајући не само забуну међу лингвистима него и драматичне емотивне реакције својих сународника, чији је културни и национални идентитет доведен у питање. Подршку политичкој концепцији кројења језичке политике у Црној Гори и замагљивање језичког идентитета пружили су, како ауторке истичу, приучени лингвисти-ентузијаста и малобројни политички послушни лингвисти (10).

Проблем се обнарођује 2002. године са идејом о преименовању српског језика у „црногорски“ или „српско-црногорски“, а карикату-

¹ Књига осим радова доноси и податке о ауторима, и предговор под насловом *Ријеч-две унапrijед*. Први део књиге чине три рад Ј. Стојановић (15–63), а њеним четвртим радом се књига завршава (153–161), а други њен део чини 6 радова Д. Бојовић (81–145).

рални вид добија одлуком црногорског Министарства просвјете и науке 2004. године да се у образовању замени именом „матерњи језик“. Примена овог имена у образовној пракси, по тумачењу надлежног министарства, подразумева четири имена или језика: српски, црногорски, бошњачки, хрватски, а то опет по њима подразумева један језик са четири имена. Из ове на овакав начин срочене одреднице матерњег језика, повлашћено је издвојен албански језик, мада му је одузет статус матерњег, јер је у школском систему „урађен програм за албански и матерњи језик“ (стр. 11, 16–20, 40–41).

Ауторка Ј. Стојановић нас обавештава да су се сва ова збивања, програмски спроводила у сарадњи Министарства просвјете, Савјета за опште образовање и тзв. Института за црногорски језик и језикословље. Занимљив је и необичан начин формирања овог Института, који се појавио 2000. године, после једног округлог стола, наводно „научног скупа“ на коме је донесена Декларација о црногорском језику. Политичку вољу тадашњих моћника и личне амбиције самозваних лингвиста оличених у имену Војислава Никчевића, на другом округлом столу подржали су, како ауторка истиче и „добронамерни суседи“ из Босанске Федерације и Хрватске, међу којима је било свих других стручњака осим лингвиста; част изузецима попут Јосипа Силића, коме у заслугу припада и писање рецензија „лингвистичким“ делима В. Никчевића (стр. 15–38).

Осим ове мутне слике о политизацији језика, којој се у званичним гласилима Црне Горе даје пуни публицитет на промотиван и фаворизујући начин, вредност ове публикације, објављене ван Црне Горе, јесте у и томе што је у њој представљено деловање стручне и научне јавности Црне Горе у одбрани српског језика: професора, асистента и студента Филозофског факултета у Никшићу, актива са Одсека за српски језик и књижевност, професора и наставника српског језика у школама, као и шире јавности, говорника српског језика, којима, према последњем попису, припада две трећине становника Црне Горе.

Ауторке подсећају на оно што стручна јавност већ зна, а што би и актери прекрајања српског језика у Црној Гори морали знати, да право за својевољно преименовање језика није засновано ни на једној декларацији о људским правима, него да је оно прокламовано на нашим просторима у време разградње заједничке државе и заједничког језика, мотивисано националним или конфесионалним тежњама за идентитетом, кад су у питању хрватски и босански/бошњачки језик. У Црној Гори, како у књизи Ј. Стојановић истиче, тежње за идентитетом своде се на жеље а право се користи као лично и/или хаотично право.

У књизи *Српски језик између истине и обмане* не описују се само догађаји, него ауторке, допуњујући се међусобно, тумаче те догађаје у светлу аргумената из историје језика, лингвистике и социолингвистике, објашњавајући појмове битне за само дешавање, као што су: појам језика, стандардни језик, језичка норма, језичко планирање, језичка политика, језичка реалност, стандардизације језика, фазе у стандардизацији, именовање језика и др. (стр. 39–62). Указује се на то ка-

кве импликације актуелна политика владајућих моћника ствара у наставно-образовној пракси, у јавној и службеној употреби језика, у језичкој стандардизацији и сл. Тако квазиаргументима накарадне политике и језичког замешатељства ове професорке српског језика супротстављају стручне и научне аргументе.

На систематичан и аргументован начин се оповргавају лажни аргументи који заговорници црногорског језика наводе у прилог својој непримереној кампањи око преименовања и одређивања статуса језика у Црној Гори. Тако се нпр. истицању народне основице преименованог „црногорског језика“ као оригиналног и јединственог начина спровођења језичке реформе и стандардизације, супротстављају аргументи постојања континуитета развоја народног језика кроз векове, о чему сведочи писана грађа на свим просторима садашње црногорске и српске државе, као и чињеницом да је тај језик био нормиран и да се развијао паралелно са црквенословенским језиком (српскословенским и славеносрпским) и сл. (стр. 63–78).

Проблем се разматра и у контексту норме и стандардизације језика, као и улоге језика медија у Црној Гори у разграђивању норме и ширењу забуне око језика и његовог идентитета. Поставља се питање штетне улоге овако затворене језичке политике и у контексту глобализације и постмодерног доба. Тим пре што у отвореним друштвима и њиховим језичким срединама, за разлику од актуелне политике затварања и језичко-културне изолације у Црној Гори, проблем стандардизације се иначе усложњава напоредним егзистирањем експлицитне и имплицитне норме, што подстичу нови видови говорног језика и непосредне комуникације било у конкретној ситуацији било преко савремених медија, који такву комуникацију омогућавају и подстичу.

Емотивни тонови књиге завршавају се есејистичким опсервацијама Д. Бојовић на тему *Језик и култура* и Ј. Стојановић на тему *Пирилица у традицији и културном (не)идентитету Црне Горе*.

Прича о судбини српског језика у овом занимљивом сведочанству завршава се политичким планом да се у Устав Црне Горе упише име „црногорски језик“, на коме до сада није ништа написано, како се у овој занимљивој књизи истиче (11). Ј. Стојановић овај план актуелне власти овако коментарише: „То може учинити једино кршећи све норме и правила, како везане за науку, за језичку политику, тако и везане за Устав, вољу народа, културнотрадиционалне тековине ..., — што нас не би изненадило с обзиром на „добре тековине“ садашње власти у Црној Гори“ (стр. 75).

Ауторка Д. Бојовић у својим опсервацијама на иста догађања око језичког замешатељства у Црној Гори (81–149) у више својих осврта критички указује на стручну, научну и правну незаснованост актуелног лингвистичког пројекта око преименовања језика, истичући да, за разлику од новоиздвојених језика хрватског, босанског/бошњачког за које се у науци већ усталио назив **политички језици**, црногорски језик не би могао имати ни ту одредницу, него само одредницу **такозвани и политикантски** (стр. 83; делове истакла С. Р.) Нај-

пре се осврће на граматичку обраду црногорског језика В. Никчевића, који своју тезу о посебности тог језика заснива на тврдњи да он спада у социолингвистичке језике и да је то један од ностратичких језика (стр. 86). Његову утемељеност, поред осталог, Никчевић заснива на проблематичним поставкама Д. Брозовића и И. Прањковића о новоштокавској (зетској) акцентуацији, која увелико утиче на црногорску говорну праксу, за коју, како ауторка са чуђењем истиче, има више слуха И. Прањковић него лингвисти из Црне Горе (стр. 91). Иако у емотивном тону, ауторка, такође показује испразност назива „црногорски језик“ и „матерњи језик“, назива који су проблематични не само по свом садржају него и по свом корпусу, по историјској незаснованости, па чак и по опредељењу носилаца тог језика, који су се у већини изјаснили као говорници српског језика. Указујући на упорно слепило подржавалаца таквог програма од стране власти, надлежног министарства и Савета за опште образовање, ауторка улогу лингвистичких стручњака и њихових аргумената у оваквој ситуацији оцењује на следећи начин: „Не знам да ли се игдје десило да се на „организовано“ незнање одговарало толико знањем, чињеницама, стрпљиво и збринуту, као овдје, у нади да се покаже и ономе ко не зна и ономе ко не зна да не зна, и ономе ко неће да чује, због уграђеног једносмјерног програмског кода“ (стр. 102).

Оно што пружа наду, и поред тренутно песимистичког стања, представља чињеница коју износи Д. Бојовић да је стандардизација српског језика у Црној Гори отежана због актуелних догађаја око преименовања језика, али да се захваљујући напорима лингвиста ЦАНУ и Одбора за стандардизацију, као и појединачним радовима из те области, успева одржавати континуитет у функционисању бившег заједничког стандарда.

И на крају да закључимо:

Књига *Српски језик између истине и обмане*, србиста и лингвиста др Јелице Стојановић и мр Драге Бојовић, нуди веома узбудљиву хронологију и фактографију покушаја језичке и културне разградње чији су носиоци званични представници власти Црне Горе, Министарство просвете и науке, Савет општег образовања и Институт за црногорски језик и језикословље. Књигу препоручујем стручној и широкој јавности као приступачно објективно и стручно представљање догађања у вези са статусом и преименовањем српског језика у Црној Гори. Иако је казивање једне и друге ауторке емотивно, проблеми о којима говоре представљени су критички, јер се квазиаргументима или прећуткивању аргумената супротстављају аргументи, позивање на домаћу и страну литературу из области и питања која се проблематизују актуелним политичким збивањима у вези са српским језиком у Црној Гори.

Сјана Ристић